

Advies over het Yerevancommuniqué

Vlaamse Onderwijsraad

Kunstlaan 6 bus 6
BE-1210 Brussel

T +32 2 219 42 99
F +32 2 219 81 18

www.vlor.be
info@vlor.be

Wijs beleid door overleg

Advies op eigen initiatief

**Uitgebracht door de Raad Hoger Onderwijs op 30 april 2015 met
eenparigheid van stemmen**

Voorbereiding: werkgroep Internationale Tendensen Hogeronderwijsbeleid,
onder voorzitterschap van Frederik De Decker

Dossierbeheerder(s): Isabelle De Ridder

1 Situering

De ministers verantwoordelijk voor hoger onderwijs van 47 Europese landen vergaderen in Yerevan (Armenië) op 13, 14 en 15 mei 2015. Zij maken op deze bijeenkomst een stand van zaken op van het Bolognaproces, net zoals dat eerder al gebeurde in Praag (2001), Berlijn (2003), Bergen (2005), Londen (2007), Leuven/Louvain-la-Neuve (2009), Wenen (2010) en Boekarest (2012). De conclusies van de ministers worden traditiegetrouw vastgelegd in een communiqué. Dat geeft de toekomstvisie weer voor het Bolognaproces, de prioriteiten en werkpunten. In dit advies becommentarieert de Vlor de laatste 'draft-version' (daterende van eind april 2015). Hij gaat ook in op de toekomst van het Bolognaproces. Zo geeft hij de minister een aantal aandachtspunten mee om in de discussies in Yerevan in te brengen.

Deze Vlor ging tijdens de voorbereiding van de conferentie ook in dialoog met het Departement Onderwijs om eerdere versies van het communiqué te becommentariëren (versies van januari 2015 en maart 2015).

Bovendien bekijkt de Vlor in dit advies ook de laatste 'draft' van de verklaring van het 'Bologna Policy Forum' (eind april 2015). Dat is er gekomen omdat meer en meer landen uit de hele wereld geïnteresseerd zijn om een dialoog uit te bouwen met de Bolognalanden met het oog op een betere samenwerking op het vlak van hoger onderwijs.

2 De meerwaarde van het Bolognaproces

Het Bolognaproces heeft een ommekeer teweeggebracht in het hoger onderwijs in Europa. Het is ongetwijfeld een van de meest ingrijpende processen die op zulke schaal in het (hoger) onderwijs hebben plaatsgevonden. De partnerlanden hebben een gemeenschappelijke uitdaging aanvaard en zoeken samen naar vergelijkbare oplossingen.

Het Bolognaproces heeft de afgelopen jaren bijgedragen tot een verbetering van de kwaliteit van het Europese hoger onderwijs. Het bracht in vele landen een dynamiek op gang (bijvoorbeeld op het vlak van kwaliteitszorg, structuur van het hoger onderwijs) die niet stopgezet mag worden. Via het versterken van vertrouwen en het verhogen van de vergelijkbaarheid, draagt het Bolognaproces bij tot een meer mobiliteit en flexibiliteit. De open dialoog die op gang is gebracht, heeft ook de samenwerking met het sociale middenveld, de industrie en het werkveld versterkt.

Het Bolognaproces loopt al meer dan 15 jaar waarbij in de loop ervan meer dan 40 landen betrokken zijn. Het kan niet anders dan een complex proces zijn, dat ook gepaard gaat met afstemmings- en implementatiemoeilijkheden. Er is nood aan bezinning en een duidelijke keuze voor een transparante toekomstvisie.

3 Algemene opmerkingen bij het Bolognaproces en het communiqué

3.1 Lessen trekken en ambitie tonen

De Vlor vindt het positief dat de Bologna Follow-up Group (BFUG), het Bolognaproces geëvalueerd heeft. De tekst *The Bologna process revisited* is een zeer goede analyse van hoe het Bolognaproces gelopen is en welke moeilijkheden het ervaren heeft. De Vlor hoopt dat de inhoud ervan ook aan bod zal komen in Yerevan en dat hieruit ook conclusies getrokken worden. De raad betreurt dan ook dat de tekst van het Yerevancommuniqué amper put uit deze analyse en zijn werkpunten er niet echt op baseert. De toekomstvisie die in het communiqué naar voren geschoven wordt, is beperkt en ligt zeer sterk in het verlengde van wat de voorbije 15 jaar gebeurd is. Het communiqué herneemt bestaande prioriteiten en zet weinig nieuwe stappen voorwaarts. Het communiqué mist in die zin ambitie.

3.2 Beter communiceren over de gemeenschappelijke doelstellingen

The Bologna process revisited concludeert dat de oorspronkelijke visie van het Bolognaproces niet goed of onvoldoende gecommuniceerd is aan de deelnemende landen. Het is in verschillende landen op een andere manier begrepen en geïmplementeerd. Een betere communicatiestrategie is dus vereist. Het is jammer dat het Yerevancommuniqué hier niet op ingaat. De Vlor ziet in het communiqué geen intentie om dit op korte termijn aan te pakken. De raad vraagt om hier toch op zeer korte termijn over na te denken.

3.3 Dringend nadenken over de concrete betekenis van studentgecentreerd leren

Studentgecentreerd leren is in het verleden onvoldoende erkend als de basisbenadering in het Europese hoger onderwijs. Dat stelt de tekst *The Bologna process revisited*. De raad is het hiermee eens, maar benadrukt dat ook onvoldoende nagedacht werd over de inhoud van dit concept en de manier waarop het geïmplementeerd kan worden. Ook in het Yerevancommuniqué wordt geen suggestie gedaan voor uitdieping van het concept. De term wordt gehanteerd, maar blijft vaag en niet gedefinieerd. De Vlor formuleerde in 2011 een advies over studentgecentreerd leren.¹ Dit is nog steeds actueel en kan ook als basis dienen voor het heropenen van de discussie hierover.

3.4 Creëren van een draagvlak

Het Bolognaproces is sterk top-down gestuurd. Dit is in eerste instantie logisch en nodig omdat het gaat over de implementatie van nieuwe wetgeving, structuren en instrumenten, die vooral internationaal afstemming zoeken. Door deze specifieke benadering, verliest men echter uit het oog dat er draagvlak in het werkveld nodig is voor een succesvolle implementatie. Dit is in het verleden onvoldoende gebeurd. Een combinatie van een top-down en bottom-up-benadering, is een goede strategie om in de toekomst te hanteren. Het communiqué is echter nog zeer sterk top-down geschreven.

¹ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over studentgecentreerd leren](#). 13 december 2011.

3.5 Behoud van de autonomie van de instellingen

Het Bolognaproces streeft naar meer afstemming tussen hogeronderwijssystemen om zo mobiliteit van studenten te verbeteren. Het is echter belangrijk dat hierbij de autonomie van de instellingen gerespecteerd wordt. Zij hebben een verantwoordelijkheid in het garanderen van de kwaliteit van het hoger onderwijs dat zij aanbieden, maar hoe zij dit realiseren en hoe zij hun onderwijs precies vormgeven, behoort tot hun eigen autonomie. De Vlor vindt dat het communiqué hier en daar raakt aan elementen die tot de verantwoordelijkheid van de instelling behoren, bijvoorbeeld daar waar het gaat over de vormgeving van het onderwijs en de scherpe keuze voor competentiegericht onderwijs.

3.6 De inhoudelijke aanpak beklemtonen

3.6.1 De student centraal

Het Bolognaproces heeft de afgelopen jaren vooral gefocust op het creëren van vergelijkbare structuren en instrumenten om deze structuren te implementeren. Dit was een noodzakelijke fase, maar vandaag wordt het meer dan tijd om de klemtoon opnieuw te leggen op inhoudelijke discussies. Hierin moet de student centraal staan. De verdere ontwikkeling van studentgecentreerd leren is hierbij nodig.

3.6.2 Kwaliteitsvol hoger onderwijs

Het is essentieel dat studenten in elk Bolognaland van kwaliteitsvol hoger onderwijs kunnen genieten. Elk land kan kwaliteitszorg naar eigen goeddunken invullen, met respect voor de autonomie van de instellingen, maar het erkennen van elkaars accreditatiebeslissingen en het garanderen van de kwaliteit van de opleidingen is belangrijk als men samenwerking en mobiliteit wil stimuleren. Betere afspraken hierover tussen de Bolognalanden zijn hiervoor nog nodig.

3.6.3 Erkenning van buitenlandse diploma's

Als men de mobiliteit van studenten en docenten tussen de Bolognalanden nog wil versterken, dan zijn verdere gesprekken over de erkenning van elkaars diploma's – en wat dit inhoudelijk betekent – nodig.

3.7 Dialoog en overleg

Er moet voorkomen worden dat het Bolognaproces afglijdt naar een louter formalistische aangelegenheid. Best wordt vandaag de ontwikkelfase afgesloten opdat Bologna kan evolueren naar een uitwisselingsforum met de nadruk op dialoog. Dit komt uit het communiqué niet naar voren.

Samenwerking lijkt evident in een proces dat streeft naar afstemming en vergelijkbaarheid van structuren. Het is belangrijk om meer aandacht te besteden aan hoe goed samengewerkt kan worden, goede praktijken hierover uit te wisselen en om hierover ook de dialoog te voeren.

Het is belangrijk dat het Bolognaproces een overlegmodel hanteert waarbij alle partners van het hoger onderwijs betrokken zijn. Men moet ook bewaken dat alle partners volwaardig aan de

discussies kunnen deelnemen. Dit overleg moet op alle niveaus plaatsvinden: op het niveau van de beleidsvoorbereiding, de implementatie en de evaluatie. En dit zowel op Europees, op nationaal (regionaal), als op instellingsniveau.

3.8 Dataverzameling verbeteren

Bolognalanden rapporteren twee- of driejaarlijks over hun vooruitgang. Dit gebeurt op basis van een vragenlijst die ze invullen. Elk land krijgt op die manier een score die gevisualiseerd wordt met een bepaalde kleur (rood, groen en oranje). De bedoeling was om zo landen aan te zetten beter te presteren. Bologna heeft op die manier echter geen enkele controle op de resultaten. Het is meer dan waarschijnlijk dat heel wat landen de situatie rooskleuriger voorstellen dan ze is. Of dat sommige vragen in de verschillende partnerlanden anders begrepen en geïnterpreteerd worden. Methodologisch kan men hierbij dus wel vragen stellen. De Vlor raadt aan om over de wijze van rapportering dringend na te denken.

Regelmatige meet- en evaluatiemomenten zijn noodzakelijk. Gegevens over de sociale dimensie, participatie en mobiliteit zijn essentieel. Hierover zijn nog steeds heel weinig vergelijkbare gegevens bekend. Om een Europees beleid mogelijk te maken en de vergelijkbaarheid te verzekeren, moet deze dataverzameling op een uniforme wijze gebeuren. Het is hierbij belangrijk dat alle partnerlanden deelnemen. Eurostudent levert nu bijvoorbeeld interessant cijfermateriaal op, maar hierbij zijn te weinig landen betrokken. Vlaanderen neemt ook niet deel aan Eurostudent. De Vlor raadt aan deze beslissing te herbekijken.

3.9 Verschillende snelheden

Het Bolognaproces in de partnerlanden wordt met verschillende snelheden geïmplementeerd. Belangrijk is om in dialoog te gaan met die landen waar implementatie moeilijk verloopt en de oorzaak ervan na te gaan. Daarna kan nagedacht worden over ondersteunings- en begeleidingsprogramma's voor deze landen.

Landen die net zijn toegetreden tot het Bolognaproces hebben veel meer implementatiewerk dan landen die reeds lange tijd tot de Bolognaruimte behoren. De Vlor gaat er echter vanuit dat landen die toetreden tot Bologna zich engageren om alle afgesproken structuren te implementeren. Het is geen optie om hervormingen te herroepen om zo kop- en staartgroep dichter bij elkaar te brengen.

De Vlor vraagt ook om telkens af te wegen of landen die willen toetreden tot de Bolognaruimte wel hun engagementen kunnen nakomen, een zekere politieke stabiliteit vertonen en een democratisch hoger onderwijs nastreven.

3.10 Levenslang leren

De raad betreurt dat het communiqué levenslang leren en de rol van de hogeronderwijsinstellingen hierin zo weinig benadrukt. Levenslang leren verhoogt de economische inzetbaarheid van de burger, bevordert de sociale integratie en werkt persoonlijke ontplooiing in de hand. Het geeft mensen ook een tweede kans op (hoger) onderwijs en een diploma. Het hoger onderwijs speelt een belangrijke rol in het uitbouwen van trajecten in levenslang leren.

4 Specifieke opmerkingen bij het Yerevancommuniqué

4.1 Inclusie en ‘intercultural understanding’ versterken

De inleiding van het communiqué legt de nadruk op ‘intercultural understanding’. De Vlor staat hier achter. Helaas wordt dit uitgangsprincipe niet vertaald in de prioriteiten. Het wordt wel aangehaald bij de ‘commitments’. Hiermee wordt echter niet gezegd hoe dit concreet vorm gegeven zal worden.

In het communiqué wordt de prioriteit ‘more inclusive systems’ naar voren geschoven. De Vlor vindt dat deze passage erg vaag en onduidelijk is. Wat wordt precies bedoeld? En wat zijn hiervan de consequenties voor Vlaanderen?

De Vlor is van mening dat wel nog gewerkt kan worden aan het verbeteren van de zogenaamde sociale dimensie. De Vlor vindt de realisatie van een democratisch hoger onderwijs, ook in een Europese context, essentieel.

4.2 Elke cyclus moet zijn eigenheid behouden

Het communiqué stelt dat ‘We will promote a stronger link between teaching, learning and research at all study levels, and provide incentives for institutions, teachers and students to intensify activities that develop creativity, innovation and entrepreneurship.’ De Vlor is geen vragende partij om alle bestaande Bologna-instrumenten (zoals ECTS, uniforme kwaliteitszorg etc.) op het doctoraat en de doctoraatsopleiding toe te passen.

De Vlor is tevreden dat het communiqué (in de *Appendix*) ook de zogenaamde ‘short-cycle’ integreert, maar wijst erop dat de integratie onderwijs/onderzoek in deze cyclus niet evident is. De raad benadrukt dat elke cyclus zijn eigenheid moet kunnen behouden.

Employability wordt ook voor elke cyclus voorgesteld. Dit betekent dat dit ook van toepassing is op de Vlaamse academische bachelor. Dit is in de Vlaamse decreetgeving ook zo geïntegreerd maar de concrete invulling hiervan is niet evident. De Vlor bracht hierover een advies uit dat vandaag nog steeds relevant is.² Hij stelde daarin dat de doorstroomfinaliteit van de academische bachelor prioritair moet blijven.

4.3 Samenwerking met de Europese onderzoeksruimte concretiseren

Het communiqué expliciteert niet hoe de samenwerking met de Europese onderzoeksruimte concreet moet gebeuren. De Vlor ziet hierin wel mogelijkheden. Als de Europese onderzoeksruimte een diplomasupplement ontwikkelt, dan gebeurt dit best in afstemming met de Europese hogeronderwijsruimte.

² Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over de uitstroomfinaliteit van de academisch gerichte bacheloropleiding](#), 10 december 2013.

4.4 Hoger onderwijs is niet enkel utilitair

Het communiqué stelt dat 'Higher education programmes should enable students to develop the competences that can best satisfy personal aspirations and societal needs', terwijl hoger onderwijs zoveel meer is. Hoger onderwijs heeft ook een transformerende werking, wil studenten kansen bieden om het beste uit zichzelf te halen. Een hogeronderwijsopleiding heeft ook een intrinsieke en niet enkel een utilitaire waarde. Dat gaat verder dan het voldoen van persoonlijke, vooraf bepaalde aspiraties en de noden van de samenleving.

4.5 'Joint degrees'

In de *Appendix* van het communiqué wordt verwezen naar het rapport over kwaliteitszorg bij 'joint degrees'. De Vlor pleit ervoor dat geïnvesteerd wordt in het erkennen van elkaars accreditatiebeslissingen. Hij pleit voor sterke nationale accreditatie-agentschappen die goed ingebed zijn. Bologna mag ook geen voorkeur bepalen voor een opleidings- of instellingsaccreditatie. Deze twee systemen bestaan naast elkaar en zijn evenwaardig.

5 Bologna Policy Statement

Bij het Bolognaproces zijn vandaag 47 landen betrokken. Het is belangrijk dat er structureel overleg wordt opgezet met andere regio's. Vooral in het kader van de mondiale mobiliteit, moet met een zekere openheid gezocht worden naar samenwerkingsverbanden met landen die geen lid zijn van de Bolognaverklaring.

Voor de Yerevanconferentie werden de landen rond de Middellandse Zee uitgenodigd en de buurlanden van de Europese hogeronderwijsruimte. Deze selectie lijkt logisch, maar heel wat landen buiten Europa hebben een Amerikaans geïnspireerd hogeronderwijsmodel. Het lijkt daarom aangewezen om in deze gesprekken ook de Verenigde Staten te betrekken. En als het gaat om samenwerking met potentieel, mogen ook bepaalde Zuid-Amerikaanse en Aziatische landen niet uit het oog verloren worden.

Het *Bologna Policy Statement* is ook niet helemaal vanuit een dialooggedachte geschreven. Ook hier weer wordt een top-down stijl gehanteerd die niet uitnodigt tot uitwisseling.

6 Het Bolognasecretariaat

De volgende Bologna-opvolgingsconferentie vindt plaats in Frankrijk. De Vlor dringt erop aan dat aan het secretariaat ook praktijkmensen zouden worden toegevoegd, zogenaamde 'practitioners'. De Vlor pleit er ook voor om, indien mogelijk, ook vanuit Vlaanderen een staf lid aan dit secretariaat toe te voegen. Vlaanderen heeft immers ervaring met het organiseren van de conferentie (zie Leuven/Louvain-la-Neuve in 2009) en behoort tot de kopgroep.

De voorbereiding van de Bologna-opvolgingsconferenties gebeurt in werkgroepen van de BFUG. Het is belangrijk dat Vlaanderen hieraan deelneemt. Over de werkzaamheden van deze werkgroepen wordt echter ook best regelmatig teruggekoppeld naar de stakeholders.

7 Toekomst van het Bolognaproces

De tekst *The Bologna Process Revisited* gaat ook in op vragen die in de toekomst in het Bolognaproces aan bod moeten komen. Hoe moet het Bolognaproces omgaan met studentgecentreerd leren, wetenschappelijk onderzoek, conflicten tussen landen en politiek extremisme, technologische ontwikkelingen, de huidige economische crisis? De raad is het hiermee eens, maar vreest dat het opstarten van de gesprekken hierover en het trekken van conclusies weer meerdere jaren in beslag zal nemen, terwijl deze problemen zich wel al vandaag stellen. Bovendien wil de Vlor dat ook werk gemaakt wordt van de problemen die hij hierboven heeft gesignaleerd: de implementatie met verschillende snelheden, de uitbreiding van de Europese hogeronderwijsruimte, het creëren van draagvlak. Hij pleit voor consolidatie van bestaande afspraken en structuren en vraagt opnieuw aandacht voor inhoudelijke discussie. Hij is voorstander van de ontwikkeling van dialoog, samenwerking en vraagt om meer uitwisseling van goede praktijken. De Vlor is vragende partij om het Bolognaproces op die manier opnieuw te dynamiseren. Hij is steeds bereid tot verder advies en overleg met de overheid hierover.

Isabelle De Ridder
secretaris Raad Hoger Onderwijs

Kristiaan Versluys
voorzitter Raad Hoger Onderwijs